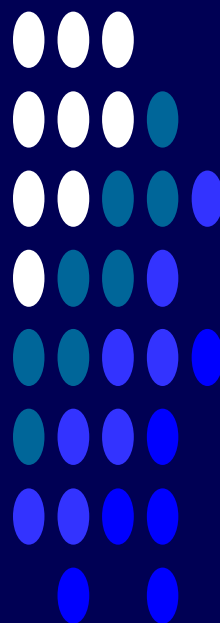
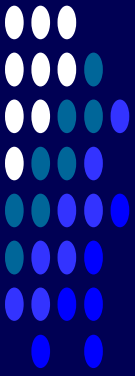

Twee verdiepingen

in het
Europese denken

Twee verdiepingen

in het
Europese denken

1. Enkele modellen

Het gebied waarop wij de werking van vooronderstellingen in de westerse wereld willen onderzoeken, is wat ik noem de “twee verdiepingen”, het feit nl. dat er een direct waarneembare realiteit bestaat en één die niet direct waarneembaar is. Er zijn ook andere manieren om tegen de ontwikkelingen in het Europese denken aan te kijken, het is een keuze, maar m.i. een heel bruikbare.

Deze presentatie gaat over verschillende opvattingen over hoe die twee zich verhouden en hoe wij kennis verkrijgen over deze realiteiten. Op dit gebied ligt één van de pijnpunten in onze cultuur.

We kijken eerst hoe er over die twee “verdiepingen” is gedacht. Vervolgens gaan we zien tot welke wereldbeelden dat in onze cultuur heeft geleid. We gaan er een paar nader bekijken.

Tenslotte zal blijken dat we geen neutrale toeschouwers kunnen blijven maar een keuze moeten maken.

Basismodel twee verdiepingen

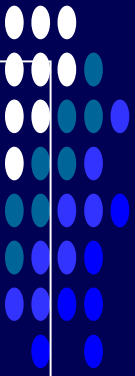
“Bovenverdieping”,
geestelijk, wereld van God, van de goden,
niet toegankelijk voor onze vijf zintuigen

“Benedenverdieping”,
onze wereld,
de wereld van materie, verstand en zintuigen

In alle denken is er om begrijpelijke reden een scheiding tussen de 'bovenverdieping' en de 'benedenverdieping', omdat onze vijf zintuigen niet in staat blijken, rechtstreeks informatie te verkrijgen uit die 'bovenverdieping'.

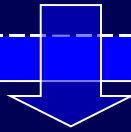
Toch is er bij alle volken en culturen de overtuiging dat die *bovenzintuiglijke realiteit* werkelijk bestaat. Er zijn voldoende ervaringen en verschijnselen, die wijzen naar het bestaan van een gebied dat buiten onze zintuiglijke waarneming ligt.

Het probleem is alleen: hoe krijg je informatie over die realiteit? Daarover gaan de volgende pagina's.

Joodse, bijbelse denkwereld

Over “boven”
geen volledige kennis,
alleen datgene wat door God
is geopenbaard

Kennis is te verkrijgen door het gebruik
van zintuigen en verstand,
waarbij ook als informatie geldt
wat door openbaring van en over “boven” is verkregen

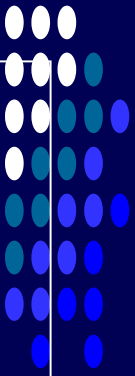
Beide werelden zijn een eenheid; kennis van “boven” is er door openbaring

Het Joodse denken, dat ondenkbaar is zonder de Bijbel, baseert zich op openbaring. *God heeft zelf gesproken*. De 'bovenverdieping' is niet gevuld met producten van ons feilbare denken, maar de God die hemel en aarde schiep, heeft Zichzelf geopenbaard. Hij is niet een 'het', maar een 'Iemand'.

Over God en Zijn sfeer, de hemel, hebben wij geen uitputtende informatie, wij moeten het doen met wat Hij zelf ons daarover heeft meegedeeld. Maar daar houdt het niet op. God heeft ook gesproken over de aardse sfeer, de waarneembare realiteit. Hij communiceert met Zijn beelddrager, de mens, ook over geschiedenis en kosmos.

Daarom is er tussen 'boven' en 'onder' geen onoverbrugbare kloof, maar zijn zij twee aspecten van de ene realiteit.

De Griekse wijsgeer Plato

Alleen over “boven”
echte kennis, maar...
alleen voor filosofen!
(“Ideeën”, geschapen door “God”)

Over beneden alleen meningen
waarover we kunnen verschillen
*(zintuiglijke wereld, misleidend, “kerker der ziel”,
geschapen door “demiurg”)*

De echte realiteit is “boven”, alleen door denken is kennis te verkrijgen

De god van Plato had ‘Ideeën’ (http://mpkiel.org/plato_ideeen.htm) geschapen, een soort voorbeeld-dingen, waarvan de aardse dingen een zwakke afspiegeling zijn. Hij liet het praktische scheppingswerk over aan een mindere godheid (‘demiurg’), die het basis-materiaal alleen maar kon vormen. Daarom ook zo’n tegenstrijdige wereld.

De ‘Ideeën’ zijn in de bovenverdieping, en zijn alleen met het door de filosofie gescherpte verstand te doorzien. In de beneden-verdieping ligt alles dooreen; er is geen net logisch systeem uit op te bouwen. Daarom hier slechts privé-opvattingen, meningen, waarover men kan blijven redetwisten zonder tot een consensus te komen.

Zo ‘loste’ Plato het klassieke probleem op. Maar het echte, warme leven met al zijn verrukking EN ellende bleef buiten beschouwing.

De Middeleeuwse kerk

“Bovenverdieping”, wereld van God,
de eigenlijke wereld,
bekend door openbaring,
beheerst door de kerk

“Benedenverdieping”,
onze wereld, tijdelijk, geminacht,
de wereld van verstand en zintuigen

Platonisch model, waarin de kerk heerst over beide gebieden

Het valt direct op hoe dit model lijkt op dat van Plato. De kerkvaders – die een grote invloed hebben uitgeoefend – waren opgeleid in de Griekse denkwereld.

Op de klank af lijkt de denkwereld van Plato veel op de noties uit het Nieuwe Testament, maar bij nader inzien is het verschil vrijwel onoverbrugbaar. Maar door deze ontwikkeling werd de Bijbel een boek van de ‘bovenverdieping’, dat geen boodschap (meer) had voor het gewone leven (net zoals Plato, trouwens).

In de Renaissance komt dat gewone, bruisende leven weer volop aan de oppervlakte, met als woordvoerder Plato’s leerling Aristoteles. De kerk ziet geen andere weg, dan Aristoteles in te kapselen in de kerkleer. Maar dat bleek een paard van Troje van ongekende omvang.

De “Verlichting”

Gebied dat door de Verlichting
nog pro memorie wordt gehonoreerd,
maar in feite buiten spel staat.
(de “god van de filosofen”, Deïsme)

De enige, echte en reële wereld.
Kennis door waarnemen en nadenken.
Het kritische verstand is de enige maatstaf.
Alles wat niet door deze “zeef” passeert,
kan niet geaccepteerd worden.

De echte realiteit is “beneden”, alleen door denken is kennis te verkrijgen

In de ‘Verlichting’ zijn de mensen nog wel godsdienstig, maar er is een nieuwe god in de maak, nl. één

- die wel schept maar zich verder afzijdig houdt
- die de natuurwetten vaststelt en er zelf aan onderworpen is
- die geen gebeden hoort of beantwoordt
- die nooit ingrijpt in de ‘natuurlijke’ gang van zaken
- die geen wonderen doet
- die zich niet openbaart,

de ‘pro-memorie’ god van het Deïsme,
de ‘god van de filosofen’ (Pascal).

Aan wat we in de ‘benedenverdieping’ vinden hebben we genoeg.
De ‘rede’ is op de troon geklommen; door goed nadenken kunnen we alles zelf uitvinden. God? Dat is ‘de natuur’.

Wittgenstein, Tractatus Logico-philosophicus

niets,
stilte

Definities

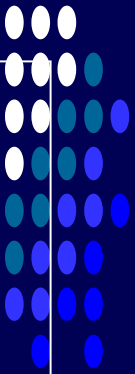
Door ieder te ervaren
en te communiceren
werkelijkheid

Sprekken kan alleen over “beneden”, over “boven” moet men zwijgen

Ludwig Wittgenstein (1889-1951) verwoordde de opvatting van de Verlichting in zijn boek ‘Tractatus Logico-philosophicus’ op een briljante manier: *alleen datgene wat met de door allen gedeelde menselijke faculteiten kan worden waargenomen en verstaan, kan onderwerp van communicatie, taal, en dus kennis zijn.* Alles wat daarbuiten valt, kan niet gecommuniceerd kan worden. Dat wil niet zeggen dat die 'bovenverdieping' niet belangrijk is. Maar de inzichten daarover zijn strikt persoonlijk en on-communiceerbaar. In filosofische zin kan men er niets (meer) mee.

Openbaring, God, zin en doel, moraal, betekenis, kunnen geen rol meer spelen in het publieke leven. Daar heerst alleen het verstand en de opvatting van de helft-plus-één. Sommigen zijn nog steeds optimistisch zijn over de goede afloop hiervan...

Wittgenstein zei over de kaalheid en kilheid van de ‘Tractatus’;: *“Maar dat is slechts deel 1 van mijn opvattingen”*. En deel 2 dan? Wittgenstein wees op zijn hart wees en zei: *“Dat zit hier, dat zal nooit verschijnen”*. Zin en doel, God, moraal, goed en kwaad zijn strikt privé als God niet (meer) spreekt.

De “moderne” of vrijzinnige theologie

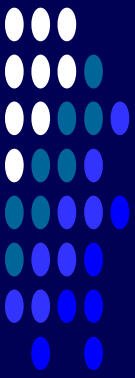
“Onopgeefbare” opvattingen, d.w.z.
die opvattingen die de betreffende theoloog
nog niet wenst prijs te geven,
hoewel strijdig met zijn overtuiging

Alles over “boven” komt van “beneden”,
ook als wij (en dus U) – nog – denken
dat het van “boven” komt

**Alles in geloof en theologie moet zich eindelijk en alleen maar verantwoorden
voor de hoogste autoriteit, die van het menselijk verstand.**

De theologie is het laatste bolwerk dat voor de Verlichting op de knieën ging. Dat zij op de knieën ging is begrijpelijk, want theologie wordt bedreven aan universiteiten, en daar heeft de grote omwenteling min of meer geruisloos plaats gevonden. De theologie had geen alternatieve methodiek, geen alternatieve vooronderstellingen, geen alternatieve bijbelse filosofie. Zij kon zich niet intellectueel verdedigen tegen de overmacht van het Verlichtingsdenken en *moest* dus wel capituleren.

Het begrip 'openbaring' is losgelaten. Dat heeft niet alleen intellectuele en filosofische oorzaken. Zeker één andere oorzaak is, dat onze theologen God niet meer horen spreken. Zij nemen zonder navraag aan, dat dat dus wel voor ieder van ons – toen, én nu – zal gelden. Gelukkig vergissen zij zich. Het onvermijdelijke gevolg is, dat Wittgenstein's opvatting, dat (ook theologische) kennis en wetenschap alleen maar datgene kan zijn wat met door allen gedeelde menselijke faculteiten kan worden waargenomen en verstaan, thans ook het grote adagium in de theologie is. Vandaar die uitspraak in het onderste vak.

Twee verdiepingen

in het
Europese denken

2. Wereldbeelden

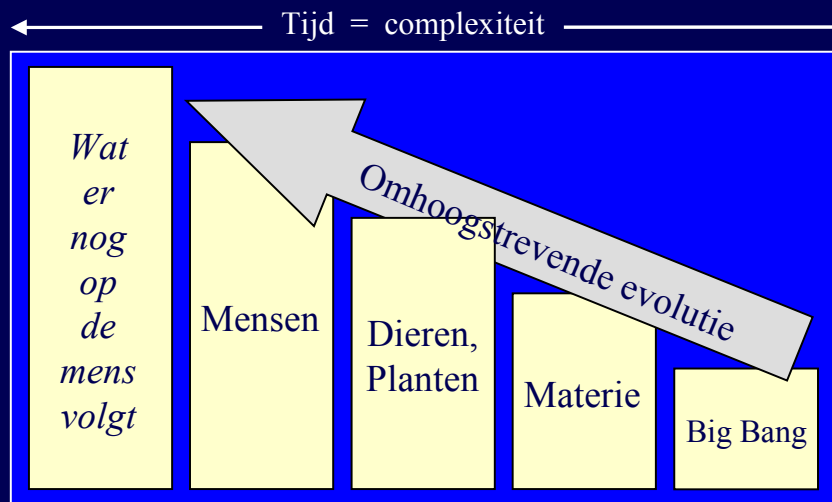
We gaan enkele wereldbeelden wat nader bezien. Bij het bekijken van de plaatjes moet bedacht worden dat ze niet alles in kaart brengen, maar een illustratie zijn bij het hiervoor besproken onderwerp.

We beginnen met een overzicht over het materialistische wereldbeeld met enkele varianten. Vervolgens een bespreking van het Bijbelse wereldbeeld.

Tenslotte enkele conclusies.

Het materialistische wereldbeeld

(heeft geen “bovenverdieping”)

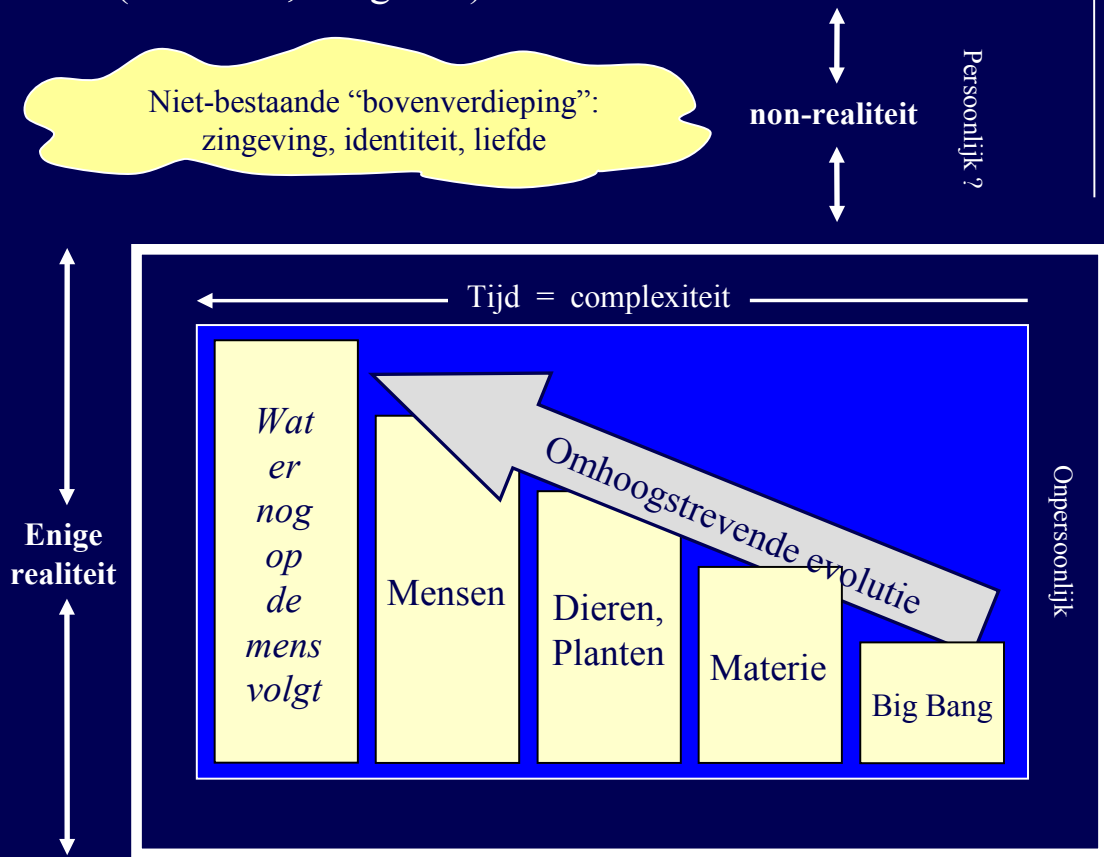

Dit is het materialistische wereldbeeld in al zijn naaktheid. Alles begint met een grote klap (Big Bang) en via onvoorstelbaar complexe processen ontstaan heelal, aarde, leven en mens.

Het valt op dat dit niet alleen een structuur van de werkelijkheid aangeeft, maar het is tegelijk een beeld van de geschiedenis. Zoals Hegel al aangaf: de geschiedenis is het proces van de Wereldgeest die streeft naar maximale ontplooiing. De mens is slechts een tussenstation.

Enige geestelijke dimensie, doel en zin, god, normen en waarden, buiten het getekende rechthoekje zijn non-existent. “*This is all there is*”. Dit uitgekleden wereldbeeld wordt maar door zeer weinig mensen aangehangen. In de Sovjet-Unie was het indertijd verplichte opvoedingskost: het ‘wetenschappelijk materialisme’.

Variant met “bovenverdieping” (niet reëel, imaginair)

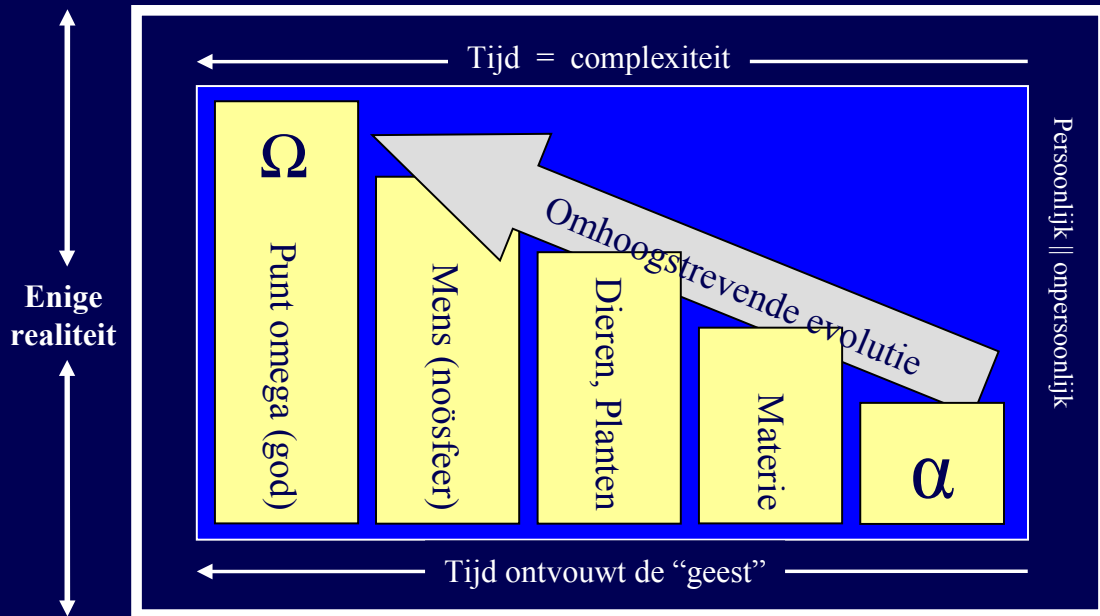
De kaalheid van het pure materialisme grijnst velen te nadrukkelijk aan. Daarom wordt een veilig gebiedje daar ergens boven gecreëerd. Daar worden dan in vage bewoordingen die zaken opgeslagen waarvan de betreffende persoon nog geen afscheid wil nemen. In de theologie hebben we het dan bijv. over de “bovenhistorie”, dat gaat wel nergens over, maar de woorden suggereren dat wel.

Dat wolkje heeft echter geen verbinding met de realiteit. Die zit opgesloten in die rechthoek. Dus beneden hebben we realiteit zonder zin, liefde of toekomst, en boven: zin, liefde, toekomst, god desnoods, maar niet als realiteit, maar als een soort semantische geruststelling.

Wie daar blij mee is, mag het zeggen. Ik moet eerlijk zeggen dat ik er niet mee weg loop. Een overduidelijke verlegenheidsoplossing.

Variant met ingebouwde “geest”

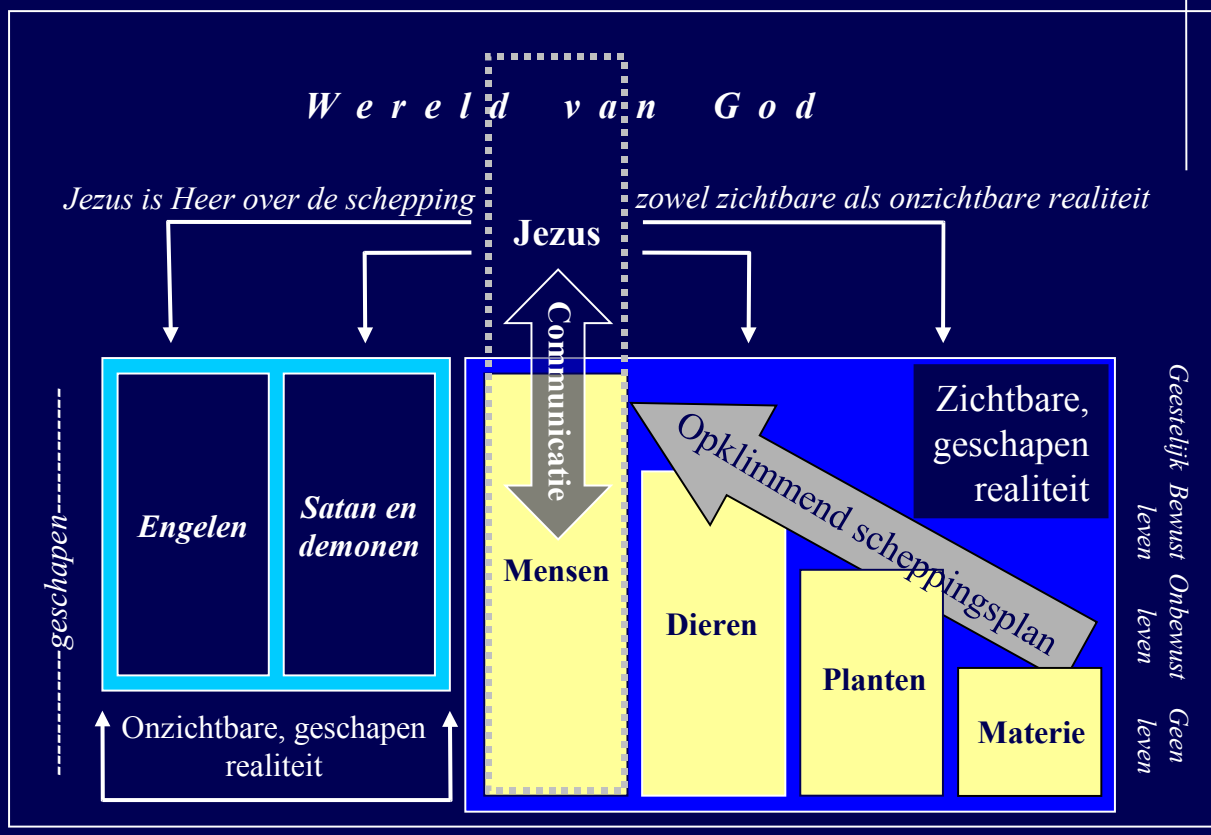
(alles uit de “bovenverdieping” is “beneden” ingebakken)

De Franse Jezuïet en paleontoloog Pierre Teilhard de Chardin, die wel evolutionist was, maar zeker geen materialist, vond de wereldbeelden van het materialisme absoluut onbevredigend. Alleen materie: brrrr! Een vaag gebiedje voor privé-spiritualiteit: ook niks! Voor hem zit de ‘geest’ – dat wat alles zinvol maakt – al vanaf het begin (punt Alpha) in de materie ingevouwen en ontplooit zich mét de ontplooiende evolutie. Door het complexe menselijke hersenweefsel ontstaat de noösfeer, een soort gemeenschappelijk zelfbewustzijn, dat zich verder ontwikkelt – en nu bewust sturend – naar het uiteindelijke doel: het punt Omega.

Dat punt Omega is voor Teilhard feitelijk de God van de Bijbel. Hier ontwikkelt God dus van het onbewuste punt Alpha tot Hij eindelijk zichzelf wordt in Omega. De Bijbel ziet dat toch wat anders . . .

Het bijbelse wereldbeeld

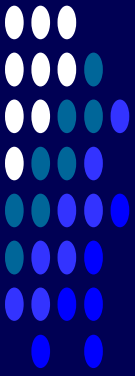

Het bijbelse wereldbeeld is veel rijker. Wat eerder de hele wereld was, is hier slechts de structuur van de *zichtbare* geschapen realiteit. Er is ook een *on-zichtbare* geschapen realiteit, de geestelijke wereld. En hier wordt nog een aspect zichtbaar, n.l. dat van goed en kwaad, dat hiervoor ook ontbrak. Een aanzienlijk verschil.

Daarboven is dan de *ongeschapen* wereld, de wereld van God die er eeuwig was en zal zijn. De mens, geschapen naar Gods beeld, heeft zijn integratiepunt niet beneden, maar boven, in God. Met hem communiceert God door zijn Woord en Geest, en door Jezus, die mens werd.

Wat elders de 'bovenverdieping' – reëel of imaginair – was, is hier het totaal van de *ongeschapen* wereld van God en de *geschapen* wereld van engelen en demonen . . .

Voorwaar, een rijk geschakeerd wereldbeeld!!

Twee verdiepingen

in het
Europese denken

3. Kiezen

Hoewel het lezen van deze pagina uiteraard aan iedereen aanbevolen wordt, is de inhoud in eerste instantie bedoeld voor christenen. Voor hen is het nodig om een bewuste keuze te maken, oog te krijgen voor de ongewenste inwerking van onbewuste voorstellingen die in onze cultuur even algemeen zijn als de lucht die we inademen. Doen wij dat niet, dat kiezen, dan blijft ons hart verdeeld en is onze Heer niet volkomen toegewijd. Die verdeeldheid komt tot uiting op allerlei gebieden van ons leven. Paulus zegt ergens dat wij moeten weten hoe wij aan ieder het juiste antwoord moeten geven (Koloss. 4:6). Zo niet, dan is het moeilijk om zout van de aarde en licht in de wereld te zijn; onze effectiviteit als christenen lijdt eronder, dat wij niet ook op het gebied van verstand en rede goede partij kunnen bieden.

En hier komen we dan op de kern van de zaak: wij moeten als christenen in al onze uitingen, op alle gebieden, Christus heerschappij laten voeren. Hij is de baas over alle gebieden van ons leven. En daarbij is het ondenkbaar dat het gebied van verstand, rede en wetenschap – die zo'n grote plaats in onze cultuur innemen – buiten schot zou blijven. Nee, juist hier vallen in onze cultuur de belangrijke beslissingen. En hier moeten we als christenen aanwezig zijn. En blijven!